

Narod, jezik, država u političkoj misli Ante Trumbića

Stipanović, Stjepan

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:832901>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

NAROD, JEZIK, DRŽAVA U POLITIČKOJ MISLI ANTE TRUMBIĆA.

ELEMENTI ZA POLITIČKU FILOZOFIJU

ZAVRŠNI RAD

STJEPAN STIPANOVIĆ

Split, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

Narod, jezik, država u političkoj misli Ante Trumbića.

Elementi za političku filozofiju

Student: Stjepan Stipanović

Mentor: prof. dr. sc. Marko Trogrlić

Split, rujan 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KORIJENI POLITIČKOG UVJERENJA: PRAVAŠTVO	2
2.1. Počeci	2
2.2. Hrvatska stranka	4
2.3. Riječka i Zadarska rezolucija	6
3. U DOBA VELIKOG RATA	11
3.1. Jugoslavenski odbor	11
3.2. Krfska deklaracija	12
3.4. Rapalski ugovor	15
4. POLITIČKA FILOZOFIJA	17
4.1. Narod / nacija	17
4.2. Jezik	21
4.3. Država	22
5. ZAKLJUČAK	26
6. SAŽETAK	28
7. SUMMARY	29
8. BIBLIOGRAFIJA	30
8.1. Izvori	30
8.2. Literatura	30
8.2.1. Knjige	30
8.2.2. Članci	31
8.3. Mrežni izvori	31

1. UVOD

Dosada su napisane mnoge studije i knjige o životu i političkom djelovanju Ante Trumbića¹, no i danas nalazimo različite ocjene njegovog političkog rada. Svi se radovi slažu u jednom, njegova je politička uloga u razdoblju, u kojem je bilo jako teško ostati čist, velika. Želju za pisanjem ovog rada sam pronašao slušajući kolegije hrvatske povijesti vezane za kraj 19. stoljeća i prvu polovicu 20. stoljeća. Kompleksnost tog relativno kratkog razdoblja obilježena je buđenjem nacionalnih svijesti sredinom 19. stoljeća, borbom malih naroda za vlastitim državama, početkom Velikog rata i naposljetku Versaillskim mirom na kraju istog koji će biti uvertira za još veća stradanja. Pratiti put jednog političara u tom razdoblju je predstavljalo veliki izazov, a pratiti njegovu misao strast. U ovom radu sam težio prikazati korijene iz kojih je izrasla politička filozofija Ante Trumbića, a potom i sažeti tu misao kroz ključne pojmove naroda / nacije, jezika i države. Zašto sam se zadržao na ova tri pojma? Mislim da u historiografiji i političkoj filozofiji nema mnogo pojmova koji ispravnije dotiču smjer povijesti pokrenut 1848. godinom. Danas postoje mnoge studije koje na različite načine interpretiraju spomenute pojmove iz perspektive „odozgo“. Moja namjera u ovom radu je bila interpretirati ove pojmove „odozdo“ prateći jednog od vodećih hrvatskih političara iz čijeg su pera proizašle ključne politike koje su određivale smjer našeg naroda i njegove težnje za vlastitom državom.

¹ vidi još: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2229>

2. KORIJENI POLITIČKOG UVJERENJA: PRAVAŠTVO

2.1. Počeci

Inertnoj političkoj sceni Dalmacije na kraju 19. stoljeća trebala je nova snaga spremna pokrenuti nužne promjene. Glavne političke stranke koje su dvadesetak godina bile nosioci političke misli su podlegle političkom oportunističkom poput Narodne stranke u Dalmaciji, ili su rigidnošću vlastite ideologije ostale politički paralizirane poput Stranke prava u Banovinskoj Hrvatskoj. Dolazak Ante Trumbića na političku scenu označio je početak promjene političke paradigme. Trumbićeva misao je svojevrsna sinteza ideja Narodne stranke i radikalnog pravaštva Stranke prava. Iz sinteze tih ideja proizlazi novi pravac na političkoj sceni, za kojeg je osim Trumbića zaslužan i Frano Supilo, liberalno pravaštvo.²

Iako su prvu fazu njegove političke karijere obilježile žestoke kritike oportunističke politike Narodne stranke prema Beču, sam priznaje da su uspjesi Narodnog preporoda u Splitu zaslužni za buđenje njegovih nacionalnih osjećaja. Prilikom studiranja u Zagrebu dolazi u prve kontakte s pravaškom ideologijom, posebice studirajući hrvatsko-ugarsko državno pravo, vjerojatno pod utjecajem profesora Josipa Pliverića, pristaje uz argumentaciju kako je Hrvatska Nagodbom iz 1868. sačuvala bitne elemente svoje državnosti. Naspram ovog stajališta je stajao prof. Georg Jellinek koji je tvrdio da Nagodbom odnos Hrvatske i Ugarske ne predstavlja realnu uniju, već Ugarsku kao unitarnu državu u kojoj Hrvatska predstavlja visok stupanj decentralizacije. Trumbić u to vrijeme prvi put osjeća konkretni problem razdvojenosti Dalmacije i Hrvatske, naime po završetku studija u Zagrebu zaposlenje u austrijskom dijelu Monarhije nebi bilo moguće jer diplome ugarskog dijela ovdje nisu bile važeće. Stoga odlazi prvo u Beč, a potom i u Graz gdje polaže posljednji ispit 1886. godine.

Za vremena provedenog u Beču i Grazu Trumbić se pomnije upoznaje s radom Georga Jellineka koji je utjecao na čitave generacije studenata. Inspiriran njegovim idealom pravne države Trumbić kreira vlastita stajališta iz političke filozofije poput nepovredivosti subjektivnih javnih prava građana od strane države, te teoriju o moralnim vrijednostima kao lijepilu društva, a

² Usp. Marjan Diklić, *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvog svjetskog rata*, Zadar 1998., 169. - 173.

samim time i društvenog poretka.³ Već za vrijeme studija 1884. godine Trumbić izražava nezadovoljstvo politikom Narodne stranke, posebice pisanjem narodnjačkog glasila *Naroda*. Zajedno s Vickom Mihaljevićem pokušava pokrenuti tajnu inicijativu za osnivanjem liberalno-pravaškog glasila dijametralno suprotnog idejama i pisanju *Naroda*. Međutim uslijed snažnog protivljenja austrijske vlasti i narodnjaka kao i straha tiskara Karla Russa glasilo *Sloboda* nije ugledala svjetlo dana. U tom razdoblju Trumbić počinje jasnije oblikovati svoja razmišljanja, modernog i liberalnog duha. To je za posljedicu imalo stvaranje frakcija unutar dalmatinskih pravaša. Unatoč „napajanju iz istog ideološkog vrela“ Ante Trumbić i Ivo Prodan su stajali na suprotnim stranama iste ideje, starčevićanstva. Već su njihovi suvremenici uočili bitnu razliku dvojice političara pa tako Vinko Kisić u *Jubilarnom broju Narodnog lista* piše o Prodanu kao „ukočenom dogmatičaru“ i „čovjeku srednjeg vijeka“, dok Trumbića karakterizira kao „čovjeka šireg horizonta i modernog doba“.⁴

Ante Trumbić je rijedak primjer „kako se pučanin može asimilirati s civilnim poimanjem politije, a da pri tome ne izgubi ničega od svog autohtonskog plebejskog.“⁵ Trumbić je govorio jezikom koji je malo sličio na splitski izgovor, svojim stilom i odijevanjem odavao je utisak mediteranskog gospodina. Gospodina koji u razgovoru s Talijanom ili Francuzom nebi ostavljao dojam plebejca, već naprotiv dojam gospodina engleskog tipa, s mnogo odgovornosti i mjere u svom govoru. Ivan Meštrović je u svojim memoarima pisao o Trumbiću kao urednom, skladno odjevenom gospodinu uvijek punom takta za druge.⁶ On je predstavljao „do savršenstva onu klasu pravnika i politika, koji su u vremenima demokracije zamijenili srednjovjekovne klerike i predstavljali novog europskog univerzalnog čovjeka, kojeg je komunistička revolucija označila svojim glavnim neprijateljem.“⁷ Trumbić je u svom govoru bio škrt, kao i splitski težak riječi je koristio kako bi pogađao bit, i u tome je on predstavljao nepromjenjivu, tvrdu, ustrajnu stranu Splita. „Autohtoni Splitsanin, onaj iz Varoša ili s Lučca... on je čovjek načela, i teško se od istih rastaje.“⁸

³ Ivo Petrinović, *Ante Trumbić - politička shvaćanja i djelovanje*, Split 1991., 120.

⁴ M. Diklić, *Pravaštvo u Dalmaciji*, 175. - 176.

⁵ Bogdan Radica, *Vječni Split*, Split - Zagreb 2002., 137.

⁶ Ivan Meštrović, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Zagreb 1969., 56.

⁷ B. Radica, *Vječni Split*, 138.

⁸ *Isto*, 139.

Temelji Trumbićeve političke filozofije su zahtjevi Narodne stranke i Pavlinovićeve ideje o sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom i starčevićanstvo koje sjedinjenje proširuje idejom hrvatskog državnog prava i antidualizmom te kao takvo čini meritum njegove daljnje političke aktivnosti.⁹

2.2. Hrvatska stranka

Starčevićeva ideja je zahtijevala ispunjenje političkog cilja, Hrvatsku slobodnu i samostalnu, nejasno definirajući mogućnosti i etape koje su trebale dovesti do ispunjenja tog cilja. Ante Trumbić, uvjereni legalist i realist, je već tada uvidio važnost političke borbe kroz parlament kao jedino sredstvo za ispunjenje tog cilja. Pritom je etapama koje će dovesti do toga pridavao priličnu važnost. Takva stajališta su ga već tada odvojila od ideja Josipa Franka ili Ive Prodana. Iskusiivši važnost zajedništva na primjeru razdora Stranke prava u Banovinskoj Hrvatskoj, kao i zajednički uspjeh pravaša i narodnjaka u izborima za Carevinsko vijeće 1897. prilikom kojeg su teško porazili autonomaše, Trumbić kreće u izgradnju jedne jedinstvene stranke u Dalmaciji koja će biti temelj konkretnom političkom programu.¹⁰

Osnivanje Hrvatskog političkog društva je bio prvi korak u formiranju političkog jedinstva u Dalmaciji. Društvo na čelu s predsjednikom Trumbićem je trebalo „sustavnim i organiziranim radom“ biti izvor ideje „sveukupnog hrvatstva“. Trumbić je zapravo ovim činom težio konsolidiranju pravaških redova prije pregovora o ujedinjenju s narodnjacima. Prvo približavanje stranaka dogodilo se 1900. prilikom pogreba narodnjačkom vođi dr. Gaji Bulatu. Sahrana je poslužila kao međusobno iskazivanje poštovanja između narodnjaka i pravaša, međutim opće prilike još nisu dopuštale konkretnije približavanje. Unutar jedne i druge stranke su prevladavale različite ideje o samoj fuziji, iako je srpski list *Dubrovnik* već 1901. istakao da „između narodne i pravaške stranke ne ima strogo načelnih oprijeka.“¹¹ Unatoč načelnom jedinstvu, unutar narodnjaka i pravaša postojale su razlike u stavovima oko metode za ispunjenje cilja. Među narodnjacima struja oko Vida Morpurga se u potpunosti protivila suradnji s pravašima, te je on pozivao na osnivanje nove „liberalne stranke“. S druge strane mlađa struja narodnjaka okupljena oko Vicka Milića zastupala je sjedinjenje utemeljeno na postojećem

⁹ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 19.

¹⁰ Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Zagreb 2002., 16.

¹¹ Tereza Ganza - Aras, *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, Split 1992., 95. - 96.

zakonskom okviru, Hrvatsko-ugarske nagodbe i dualizma. On je odbacivao pravaške ideje državnog i prirodnog prava te je u prvi plan isticao ekonomski oporavak moguć jedino u zajednici s Ugarskom. Pravaši su njegova stajališta oštro odbacivali, no i u pravaškim redovima je postojala stanovita razjedinjenost poticana najviše od klerikalnog kruga oko Ive Prodana koji je bio za suradnju samo u onim dijelovima gdje postoji mogućnost gubitka općina od srpske ili autonomaške strane.¹²

Do 1903. pravaška misao nije jače prodrla u šire slojeve društva. Nakon adresiranja namjesnika Handela na „dalmatinsku poštenu riječ“ i njegovog izbacivanja iz Dalmatinskog sabora uz povike: „Van! Van Handel! Van nedostojni!“, pravaška misao doživljava uzlet. Uz prethodne nemire u Banovini potaknute Khuenovom strahovladom sve veći broj ljudi se nadahnjuje antiaustrijskom politikom. Duh pravaške politike polako i tradicionalno prorežimski orijentirane članove Narodne stranke privlači ka revolucionarnom ozračju.¹³ Tako su vanjski čimbenici postali uzrok približavanju narodnjaka i pravaša, već kad partikularni interesi nisu dozvoljavali gledanje šire perspektive. Pero Čingrija u pismu Trumbiću 1904. predlaže spajanje hrvatskih stranaka prije pregovora sa Srbima. Nakon njihovog sastanka klub Narodne hrvatske stranke i klub Stranke prave se spajaju u jedan jedinstveni Hrvatski klub. U veljači 1905. je prihvaćen i zajednički program:

„1. Hrvatski Klub stoji nepomično na stanovištu sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, s ciljem da sve zemlje napućene Hrvatima slože u jednu samostalnu državnu skupinu; 2. da hrvatskom jeziku bude priznato i zajamčeno gospodstvo u cjelokupnom javnom životu; 3. da se vjera ne smije spajati s narodnosti; 4. da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i jeziku; 5. da će se raditi da se među slavenskim narodima gaje bratski osjećaji prirodne zajednice kao i da se stekne potpora opravdanim zahtjevima hrvatskoga naroda...“¹⁴

Formalno ujedinjenje je provedeno u travnju 1905. kada nastaje Hrvatska stranka na čelu s predsjednikom Perom Čingrijom, ali pod stvarnim vodstvom potpredsjednika Ante Trumbića. Program stranke se temeljio na već usvojenoj osnovi između klubova: sjedinjenje Dalmacije s Kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom na temelju narodnog i državnog prava u jednu državnu zajednicu, uvjerenje da su Hrvati i Srbi jedan narod, po svome podrijetlu nerazdruživo povezani

¹² Usp. Tereza Ganza - Aras, *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, Split 1992., 99. - 110.

¹³ Marko Trogrlić - Nevio Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, Zagreb 2015., 96. - 97.

¹⁴ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 60.

zemljištem na kojemu stanuju, te će prema tome raditi na uklanjanju i onemogućivanju međusobnih razmirica.¹⁵

2.3. Riječka i Zadarska rezolucija

Trumbić u svom članku „*Dalmacija u borbi između Austrije i Ugarske*“ ispravno prepoznaje Hrvatsku, posebice Dalmaciju kao ključ geopolitičke karte Balkana. Austrija svoju vanjsku politiku temelji na širenju prema Balkanu, u tom odnosu snaga ne pomišlja na prepuštanje Dalmacije Zemljama krune sv. Stjepana. Uzgred temeljnom zahtjevu za reinkorporacijom Dalmacije Ante Trumbić upozorava, unatoč „simpatijama nastojanju Ugarske za nezavisan položaj“, hrvatski narod treba političku mudrost da ne podleže težnjama mađarskog imperijalizma jer danas Dalmacija „nema što zaviditi Hrvatskoj u pogledu blagodati što ih se je nauživala pod okriljem svete ugarske krune.“ Trumbić saveznika vidi u Nezavisnoj stranci F. Kossutha koja uzmogne li se riješiti političkih parazita i sa „bistrim pogledom u budućnost...bude znala izaći ususret hrvatskom narodu...steći će neprocjenjive zasluge u ugarskoj povijesnici.“¹⁶ Trumbić na kraju zaključuje kako je jasno da se svi narodni zahtjevi ne mogu postići jednim činom, ali ističe da stanje kakvo je sada ne zadovoljava nijednu stranu. Za Hrvatsku je neizdrživo i u političkom i u ekonomskom pogledu, dok Mađarsku stranu ne zadovoljava veliko neprijateljstvo pribavljeno kod Hrvata u 37 godina Nagodbe. Reinkorporacija Dalmacije je *conditio sine qua non* Hrvatske stranke, ali uvjeti pod kojima će doći do ujedinjenja moraju biti na korist hrvatskom narodu te se ne smiju prihvatiti pod svaku cijenu. „Samo Hrvatska primirena i zadovoljena može biti najjače sredstvo i zalog reinkorporacije Dalmacije ne samo, nego i potpora Ugarskoj i njejoj borbi za nezavisnost od Austrije.“¹⁷

Pojam nacije predstavlja jedan od najkontroverznijih pojmova u filozofiji politike i historiografiji, ponajviše zbog različite percepcije objektivnih i subjektivnih faktora koji ga sačinjavaju. Definirati pojam nacije značilo bi odrediti objektivne faktore koji vrijede za svaku naciju, a definirati konkretnu naciju bi značilo objektivnim faktorima pridodati političke i ekonomske čimbenike, odnosno njezine subjektivne faktore. Stoga naciju možemo definirati kao „povijesnu zajednicu koju obilježava vlastita kultura, kolektivna svijest i zahtjev za političkom

¹⁵ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 60.

¹⁶ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 72.

¹⁷ *Isto*.

suverenošću.“¹⁸ Hrvatski političari poput Mihovila Pavlinovića i Mihe Klaića su budili nacionalnu svijest upravo povezujući narod s njegovim kulturnim naslijeđem. Iako su njihovi zahtjevi išli do potraživanja političke suverenosti (Ante Starčević) taj posljedni dio u „stvaranju nacije“ (eng. forging the nation) nisu postigli. Ante Trumbić i političari novog kursa su stoga svoju borbu fokusirali na ostvarivanje političke suverenosti. Trumbić je shvatio da ostvarivanje političke suverenosti implicira neke ustupke s obzirom da na teritoriju koji je težio ujedinjenju postoji još jedan narod sa svojim posebnostima i političkim zahtjevima. Stvaranjem Hrvatske stranke započinje nova etapa pravaške politike koja će raditi na sporazumu sa Srbima umjesto na negiranju narodnosti istih. Stvarna ideja je bila onemogućiti Srbe da suradnjom s Mađarima i Nijemcima potkopavaju hrvatske interese. U programu stranke stoji:

*„Hrvatska stranka smatra, da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i jeziku, nerazdruživo spojeni zemljištem, na kojem obitavaju, te će prema tomu raditi, da se uklone i onemogućee razmirice, ada se uvrieži ljubav medju njima na osnovu zdravog samoukupnog rada za obći narodni boljak.“*¹⁹

Iz Trumbićevog pisanja jasno je da se ova točka odnosi na Hrvate i Srbe u Monarhiji, on sada daje veću važnost teritorijalnom kontinuitetu pred etničkim jedinstvom. Upravo teritorijalna cjelovitost i narodno jedinstvo Hrvata i Srba su „narodni cilj“ u borbi protiv njemačkih presizanja na istok.

Srpski list *Dubrovnik* je, očekivano, pokazivao sumnju prema državnom pravu koje im oduzima poziciju političkog čimbenika. U odgovoru *Crvene Hrvatske* stoji da je Hrvatima svejedno hoće li se ujedinjenje dogoditi na osnovama državnog ili narodnog prava, te se ističe kako je moguće paralelno pozivanje na oba prava. S obzirom da je državno pravo ispunilo svoju kohezivnu ulogu okupljanja Hrvata i buđenja nacionalne svijesti, u idućoj fazi nacionalne borbe se može prihvatiti narodno načelo i suradnja nacionalno osviještenih Hrvata sa Srbima.²⁰ Trumbić i političari novog kursa se dakako nisu zauzimali ni za dualizam ni za trijalizam, jer na taj način se održavala država u kojoj bi Hrvati uvijek imali podređen položaj. Stoga, uzimajući Jelačićev primjer iz 1848., Ugarska se činila kao prirodan partner. Treba istaknuti iako su se političari „novog kursa“ odlučili rješavati hrvatsko pitanje s Ugarskom, da su itekako bili svjesni

¹⁸ Luka Zorica, „Ideološke karakteristike nacionalizama“ u: *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 9 No. 9, 2018., 46.

¹⁹ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 82.

²⁰ T. Ganza - Aras, *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, 95. - 96.

ugroženosti egzistencije pod Ugarskom. Podrška Mađarskoj koaliciji je značila saveznički odnos, umjesto dotadašnjeg podaničkog, između Ugarske i Hrvatske koji bi vođenjem samostalne politike i stvaranjem novog društvenog-gospodarskog života u konačnici doveo do potpunih ispunjenja elemenata državnosti.²¹

Narušen odnos Austrije i Ugarske izazvan ugarskim zahtjevima za samostalnom vojskom je Monarhiju uveo u duboku političku krizu. To je bio upaljač političke akcije predvođene Antom Trumbićem koja je svoju potvrdu dobila u Riječkoj rezoluciji. Prvi kontakti dviju strana su se odvijali, na ugarsku inicijativu, 11. lipnja 1905. u stanu samog Franje Kossutha. Za Trumbića je on bio idealan izbor za ispunjenje ambicija Hrvatske stranke, naime Kossuth je u duhu filozofije svoga oca Lajosa bio zagovornik potpunog odvajanja od Austrije. Iz razgovora i zapravo, političkog prijateljstva Trumbića i Kossutha se stvorila klima za realizaciju političke akcije koja je kulminirala na sastanku u velikoj dvorani Hrvatske čitaonice u Rijeci 3. listopada 1905.

Ključni elementi *Riječke rezolucije* se sastoje u opravdavanju ugarskih težnji za potpunom državnom samostalnošću jer „svaki narod ima pravo, da slobodno i nezavisno odlučuje o svom biću i o svojoj sudbini.“²² Rezolucija je zapravo predstavljala platformu hrvatsko-ugarske suradnje na ispunjenju obostranih ciljeva, za razliku od Nagodbe u kojoj se pokazalo da umjesto paritetnog odnosa Hrvatska prema Ugarskoj ima podanički odnos. Trumbić poziva mađarske političare da „imaju na umu da niko neće žrtvovati sebe za tuđu veličinu“ te uzimajući to u obzir da Hrvate gledaju kao partnere za stjecanje neprocjenjivih „zasluga u ugarskoj povijesnici.“²³ Iz današnje perspektive Trumbićeva težnja je svakako bila potpuna samostalnost, no uzimajući u obzir njegovu pragmatičnost i osjećaj za politički trenutak jasno je da je u pregovorima s Kossuthovom strankom izlazio s prijedlozima s dosta političkog obzira kako bi sačuvao sebe ne izazivajući dvor. Maksimum njegovih zahtjeva na tim sastancima je sadržan u reinkorporaciji Dalmacije koja će postatiti sastavni dio državne zajednice Kraljevine Ugarske i Hrvatske te u postepenom osiguravanju političke, kulturne i ekonomske samostalnosti.

²¹ T. Ganza - Aras, *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, 298. - 299.

²² T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 160. - 161.

²³ *Isto*, 72.

Slijedom riječkih događanja uslijedila je brza reakcija srpskih zastupnika u Zadru 17. listopada 1905. Formalno gledajući *Zadarska rezolucija* je samostalan srpski stav podrške prema pokretu u Mađarskoj, no ujedno je i podrška hrvatskoj strani u zahtjevu za reinkorporacijom Dalmacije. Srpski stav uoči i neposredno nakon objave Riječke rezolucije je bio oprečan samoj *Zadarskoj rezoluciji*. Srpski list *Dubrovnik* tvrdi kako cilj političke borbe Srpske stranke nije jednak ciljevima hrvatske strane. Nadalje osim jezika, „zajedničkoga neprijepornoga pitanja nema“, dakle postizanje hrvatske državnosti nije srpski cilj. Stoga se nameće pitanje, kako je zapravo došlo do Zadarske rezolucije? Činjenica da su hrvatski političari donijeli presudnu odluku samostalno bez srpske strane, značila je da se važne odluke mogu donositi i bez njih. Nadalje srpska strana je gajila gotovu jednaku nesnošljivost prema Beču, te je sama ideja federalističkog preuređenja Monarhije predstavljala prijetnju ujedinjenju svih Srba, dok je politika „novog kursa“ ostavljala prostor za ukalupljivanje u širu jugoslavensku politiku.²⁴ Kohezivnu ulogu srpskih stranaka je preuzela Srpska narodna samostalna stranka iz Banovine. Gledajući dalekosežno srpsko građanstvo iz Banovine je bilo svjesno ukoliko Mađari samostalno ostvare svoje ambicije da će to predstavljati problem njihovoj ideji ujedinjavanja Srba iz Banovine, Dalmacije i Bosne i Hercegovine.

Hrvatsko-srpski sporazum u Dalmatinskom Saboru su pozdravili svi osim Ive Prodana. Na njegovu tvrdnju kako „ne vidi razloga zašto bi Srbi trebali imati svoja posebna prava u pogledu naziva jezika, vješanja zastave i učenja posebne srpske povijesti kad su oni s Hrvatima jedan narod...“ Trumbić mu je replicirao da je vješanje srpske zastave uz hrvatsku samo iskazivanje „bratske ljubavi“, narodne sloge „na njegovom domaćem ognjištu“.²⁵ Retrospektivno se osvrćući na „svoje čedo“ Trumbić naziva rezoluciju „velikim zamahom jedne krupne političke akcije“, smionim ali nesavršenim. S obzirom da je tekst o Riječkoj rezoluciji izdao 3. listopada 1935. ostaje dojam da je osjećao potrebu ispričati vlastitu stranu priče kako bi novim generacijama približio kompleksnost tadašnjih zbivanja. U konačnici sam tvrdi da je cilj te politike polučio neuspjeh prozivajući nedostatak hrabrosti u redovima Mađarske koalicije, no zbivanja pokrenuta njome su rodila nove smjernice za buduće djelovanje.²⁶

²⁴ Usp. T. Ganza - Aras, *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, str. 331. - 333.

²⁵ *Isto*, 334. - 335.

²⁶ *Isto*, 176.

Težnja politike novog kursa se ogledala u želji da se velika događanja u Monarhiji i Europi dočeka spremnima birajući aktivnu politiku, tj. politiku uključivanja u vrtlog unutarnjih i vanjskih zbivanja. Ideja Ante Starčevića i problem hrvatskog pitanja su u tom periodu pomaknuti s mrtve točke, te je svjetska javnost upoznata s ekonomskom i kulturnom stagnacijom hrvatskih zemalja. Upravo Dalmacija, potpuno zanemarena od Beča, povela je konkretnu političku akciju protiv Beča, na čelu s Antom Trumbićem. Kronološki gledano 1906. godine dolazi do kraha rezultata *Riječke rezolucije* i odustajanja Mađarske koalicije od antibečke politike, no idejno politika nastala oko programa Hrvatske stranke i Riječke rezolucije iz pera Ante Trumbića će dugoročno postaviti smjer političarima za buduće djelovanje.²⁷ Nakon Mladoturske revolucije 1908. godine i aneksije Bosne i Hercegovine u krugu oko prijestolonasljednika Franje Ferdinanda pojavila se mogućnost stvaranja nove federalističke jedinice koju bi činile Hrvatska-Slavonija, Dalmacija i Bosna, no ta se ponuda Trumbiću i suradnicima činila neiskrenom. Naime, na iskustvu sloge hrvatskih i srpskih političara u budućim godinama će se stvoriti klima, uvjerenje u jugoslavensku koncepciju kao završno rješenje hrvatskog pitanja.²⁸

²⁷ T. Ganza - Aras, *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, 355. - 356.

²⁸ Marko Trogrlić - Josip Vrandečić, “Dalmacija i Boka kotorska od 1797. do 1918.” u: *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u “dugom” 19. stoljeću*, Zagreb 2016., 509.

3. U DOBA VELIKOG RATA

3.1. Jugoslavenski odbor

Neposredno nakon atentata na prijestolonasljednika Franza Ferdinanda Trumbić je sa suprugom Anom oputovao na liječenje u Semmering kraj Beča. Budući da je nedugo potom Austro-Ugarska objavila ultimatum Srbiji, a znajući da se nalazi na popisu sumnjivih osoba Trumbić koristi otvorene granice prema Italiji te bježi u Veneciju. Od tog trenutka počinje nova faza u borbi za ujedinjenje Južnih Slavena uz obranu hrvatskih teritorija od talijanskih aspiracija. Odmah po dolasku u Italiju Trumbić i Supilo stupaju u kontakte s ambasadorima sila Antante. Na razgovoru sa savjetnikom francuske ambasade Charles Loiseauom Supilo saznaje kako saveznici razmatraju rješavanje pitanja Južnih Slavena stvaranjem „srpsko-pravoslavne“ i „katoličke hrvatsko-slovenske“ države. Trumbić nije bio zadovoljan instantnim odbijanjem prijedloga od strane Supila s obzirom da se srpska vlada nije izjasnila kakvo bi buduće uređenje zajedničke jugoslavenske države trebalo biti. On je osjećao bojazan od različitosti stavova između srpskih diplomata, osjećao je određeno nepovjerenje u mogućnost ravnopravnog ujedinjenja. U pismu Supilu kaže da je „došao do uvjerenja da Srbi ovu stvar jedinstva i ujedinjenja shvaćaju sasvim jednostrano, ekskluzivistički, tako da po njihovim kriterijumima to za naš hrvatski zapadni dio i ne bi bilo nikakvo oslobođenje, nego jedno novo osvajanje, u kome će se osjećati zarobljenim u srbsko-ortodoksnom ekskluzivizmu, te neće moći da vrijede ništa.“²⁹

Informacije engleskog ministra vanjskih poslova Edwarda Greya o tajnim diplomatskim pregovorima na kojima je Italiji obećana Istra, Trst i Gorica su Trumbića uvjerali da je ujedinjenje neizbježan povijesni proces koji će nadići svaki separatizam i srpski i hrvatski i slovenski, a država stvorena na taj način bi bila najčvršća brana njemačkim presizanjima na istok.³⁰ Londonski ugovor 26. travnja 1915. je zapravo nepovratno usmjerio i u nadolazećim godinama kontinuirano formirao odnos Trumbića i Supila kao vodećih aktera Jugoslavenskog odbora. Pregovaračka pozicija nakon tog pakta više nije bila ista, te je Trumbićevo djelovanje u tom periodu okarakterizirano popuštanjem prema srpskoj vladi zbog straha od komadanja hrvatskih teritorija.

²⁹ Usp. I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 82. - 88.

³⁰ *Isto*, 96.

Uspoređujući stavove o ujedinjenju Trumbića i Supila s jedne strane i Pašića i Srba s druge, u startu su vidljive temeljne razlike u poimanju pojmova naroda, nacije i nacionalnosti. Trumbić je zastupao načelo narodnog jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca prihvaćajući specifičnosti među njima, dok je srpska strana govorila o nacionalnoj istovjetnosti „Srbo-Hrvata“, zapravo Hrvate stvaljajući u samo jedan dio povijesnog procesa razvoja, tj. ekspanzije srpske nacije. Nova država, po Pašićevom viđenju, imala je biti samo proširena Srbija.³¹ Dva događaja u godinama koje su slijedile će direktno konfrontirati dvije koncepcije rješavanja jugoslavenskog pitanja, a to su Krfska i Ženevska deklaracija.

3.2. Krfska deklaracija

Razlozi sazivanja Krfske deklaracije se nalaze u tektonskim promjenama na međunarodnom planu, SAD zajedno s Wilsonovom politikom samoodređenja su objavile ulazak u rat, a u Rusiji je došlo do unutarnjih previranja izazvanih revolucijom. Dakle Srbija gubi najvažnijeg međunarodnog partnera, dok istovremeno u rat ulazi država s političkom koncepcijom koja najmanje odgovara srpskoj vladi. Stoga su na otok Krf pozvani delegati Jugoslavenskog odbora bez jasnih uputa o sadržaju sastanka. Sama konferencija trajala je 35 dana od 15. lipnja do 20. srpnja 1917. godine. Trumbić je na konferenciji pretežno nastupao samostalno, s obzirom da sami delegati odbora nisu usuglasili vlastite stavove pa su praktički nastupali iza svog imena i prezimena. Najvažnija točka u shvaćanju toka pregovora na Krfu je polazišna točka Ante Trumbića. On je s jedne strane bio pritisnut Londonskim ugovorom i misijom spašavanja teritorija koja je uključivala Srbiju kao faktor za ispunjenje tog cilja, dok je s druge strane prijetio srpski ekskluzivizam i koncepcija proširene Srbije. U takvom ozračju na prvoj sjednici konferencije on nastupa sa stajalištem da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod, odnosno naglašava princip narodnog jedinstva: „srpsko-hrvatsko-slovenačkog“ u skladu s već proglašenim načelom SAD o samoodređenju naroda. Najvažnije pitanje Deklaracije je bilo pitanje unutrašnjeg uređenja. Unatoč ne istupanju s javnim zahtjevom za federativnim ustrojstvom Trumbić je u nekoliko navrata izlazio s prijedlozima koji su dali naslutiti njegove intimne želje. U polemici oko djelokruga centralne vlade on se zalagao za samo dio najvažnijih poslova koji će biti pod ingerencijom centralne vlade, što je naravno izazvalo oštre kritike Pašića. Tekst Deklaracije potpisane 20. srpnja 1917. je u pravilu ostavljao mnogo prostora

³¹ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 95. - 96.

različitim interpretacijama, pa je stoga Pašić mogao ponosno konstatirati da je Deklaracijom dogovorena unitarna i centralistička forma državnog uređenja, dok je istovremeno Trumbić isticao da je riječ o centralističkoj državi s visokom stupnjem poštivanja nacionalnih posebnosti i autonomnih prava.³² Konfuznost situacije najbolje opisuje razgovor Ivana Meštrovića sa srpskim političarem Miloradom Draškovićem koji je Deklaraciju opisao kao rješenje koje Srbima omogućuje uređenje države po njihovim željama. Na Meštrovićevo čuđenje on je odgovorio: „Mi u starim granicama ćemo biti kao jedan čovjek, Srbi iz novih krajeva će glasati s nama, a Turke u Bosni će natjerati silom.“³³

3.3. Ženevska deklaracija

Uvjeti pregovora koji su prethodili Ženevskoj deklaraciji uvelike su bili promijenjeni jer Jugoslavenski odbor više nije bio jedini čimbenik koji je mogao govoriti u ime Srba, Hrvata i Slovenaca iz Monarhije. Zaključkom Hrvatskog sabora 29. listopada 1918. i proglasom Države Slovenaca, Hrvata i Srba još jedno tijelo se nametnulo kao predstavnik Slavena iz Monarhije, a to je Narodno vijeće Države SHS.³⁴ Trumbić je u pravničkom duhu pravdao zaključke spomenutog sabora riječima: „*Ad impossibilia nemo tenetur*“³⁵, s obzirom da je suradnja između članova postala nemoguća, samim time prava i dužnosti među njima su izgubila vrijednost. Upravo na tom tragu Trumbić ovaj akt kojim su prekinuti odnosi s Austrijom i Ugarskom naziva ne-revolucionarnim, već aktom proizašlim iz neprekinutog povijesnog državnog prava Hrvatske, prirodnog prava naroda na samoodređenje, ali i pozitivnog prava uslijed nemogućnosti normalnog funkcioniranja javnog života države.³⁶ Šestog studenog je u Ženevi započela konferencija s već izraženim međusobnim tenzijama između Trumbića i Pašića. Trumbić je bio ljutit na Pašićevo odbijanje priznanja Jugoslavenskog odbora što je u konačnici rezultiralo da se jugoslavenski teritorij Austro-Ugarske tretira kao neprijateljski. U pismu Korošecu osvrćući se na Pašića govori o „mizernoj oligarhiji“ koja je „uzurpirala vlast koristeći se abnormalnim prilikama u kojima se narod Srbije nalazi...“, i moli Korošca da u svom radu „strogo luči Srbiju i srpski narod od Pašićeve vlade.“ Trumbić je na sastanku predložio osnivanje

³² Usp. I. Petrinović, *Ante Trumbić*, str. 118. – 124.

³³ I. Meštrović, *Uspomene*, 66.

³⁴ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 126.

³⁵ U hrv. prijevodu: „Nitko se ne drži nemogućeg“

³⁶ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 116. - 117.

zajedničkog ministarstva čiji bi članovi položili zakletvu, jedni prijestolonasljedniku a drugi predsjedniku Narodnog vijeća. Srpska vlada i Narodno vijeće bi zadržali upravljačku kontrolu nad poslovima koji nisu pod ingerencijom zajedničke vlade. Deklaracija je potpisana 9. studenoga, a zaključeno je da srpska vlada priznaje Narodno vijeće Države SHS, da se osniva zajedničko ministarstvo za Srbiju i Državu SHS pod čijom će kontrolom bit vanjski i vojni poslovi, ratna mornarica, pomorstvo, pripremanje konstituante itd. U zajedničku vladu bi ušli ministri koje imenuje Kraljevina Srbija i ministri koje imenuje Narodno vijeće. Rezime Ženevske deklaracije je velika pobjeda Trumbićeve filozofije nad Pašićevom, jer premda nije priznavao Jugoslavenski odbor pod pritiskom činjeničnog stanja na terenu priznao je ne samo Narodno vijeće nego i postojanje suverene države kao ravnopravnog partnera Srbiji. Trumbić je među srbijanskom opozicijom nazivan „jugoslavenskim Cavourom“, no dugoročno će se to pokazati kao pogreška jer je srpska opozicija kasnije počela smatrati da su Srbi trebali rušiti Pašića, a ne Trumbić.³⁷ Nezadovoljan zaključcima Pašić podnosi ostavku kojoj je prethodio pritisak na regenta Aleksandra koji je odbio zaključke Ženevske deklaracije. Činjenica da u Narodnom vijeću postoje ljudi koji ne stoje na istoj valnoj duljini sa Trumbićem i Korošcem poput Svetozara Pribičevića je otvorila mogućnost drukčijeg dogovora bez sudjelovanja Ante Trumbića. To će za posljedicu imati negativan efekt na razvoj budućih unutarnjih prilika Kraljevine SHS, a Država SHS će praktički biti „prisajedinjena“ Srbiji.³⁸ Ponovno se pokazala ključnom procjena između borbe protiv Londonskog ugovora i borbe protiv ekskluzivizma srpskih političara. Naime Trumbić je u trenutku odbijanja Ženevske konvencije procijenio ostati u Parizu i boriti se protiv okupacije jadranske obale, umjesto povratka u domovinu i razjašnjivanja pravog stanja oko Ženevske deklaracije. Ta odluka će se ispostaviti pogrešnom jer dok je on iz Pariza zahtijevao uspostavu zajedničkih državnih organa na bazi pariteta dok se ne donese novi ustav, predstavnici Narodnog vijeća i srpske vlade su postigli dogovor o konačnom tekstu adrese Narodnog vijeća po kojem je regent Aleksandar 1. prosinca 1918.³⁹ objavio ujedinjenje Kraljevine Srbije sa zemljama nezavisne Države SHS u Kraljevinu SHS. Trumbiću

³⁷ I. Meštrović, *Uspomene*, 103.

³⁸ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 129. - 130.

³⁹ „Svaki narod postupa dosljedno svojoj historiji, pa tako i hrvatski, to jest, da u svakom odlučnom historijskom času i prekretnici smatra, da mu je prva stvar, kad se otrese jednog gospodara, da odmah traži drugoga, pa onda, da od njega traži i moli svoja prava natrag.“ I. Meštrović, *Uspomene na političke ljude i događaje*, 101.

je, unatoč žestokom prosvjedu radikala, ponuđeno mjesto ministra vanjskih poslova novonastale države. Prema pisanju Svetozara Pribičevića i iza tog čina stoji skrivena namjera, naime Pribičević je prije mirovne konferencije bio uvjeren da u svakom raspletu mora doći do komadanja teritorija hrvatskih i slovenskih krajeva, pa bi prikladnije bilo da na tom mjestu bude Hrvat kako bi se izbjeglo uvjerenje o srpskom žrtvovanju hrvatskih i slovenskih teritorija, a usput bi se i diskreditirao najvažniji hrvatski političar.⁴⁰

3.4. Rapalski ugovor

Imenovanjem za ministra vanjskih poslova Trumbić započinje novu etapu vanjskopolitičkog djelovanja u kojem će se boriti za priznanje novostvorene države te ući u neravnopravnu borbu za očuvanje istočne obale Jadranskog mora. Na Pariškoj mirovnoj konferenciji u delegaciji predvođenoj Nikolom Pašićem s hrvatske strane su opunomoćeni bili Ante Trumbić kao ministar vanjskih poslova i Josip Smodlaka. Prema vlastitim svjedočanstvima od početka su se osjećali podređeno jer su nastupali kao delegati Srbije jer Kraljevina SHS nije uživala međunarodno priznanje. Uz to su se našli pod dominacijom velikih sila koje su diktirale tempo pregovora, što je njihovu poziciju činila još težom. Obojica su bili svjesni težine odluka i posljedica koje bi gubitak teritorija mogao izazvati.⁴¹ Pri obraćanju javnosti Dalmacije u Općinskom kazalištu u Splitu Ante Trumbić svjestan težine odluka donesenih tijekom i poslije konferencije mira u Parizu izjavljuje: „Znao sam, predviđao sam, bio sam uvjeren, da će Rapalski ugovor izazvati bolan, težak utisak u cijelom narodu. Kad ne bi bilo tako, bilo bi žalosno. Narod koji može da trpi bez boli amputaciju životnih dijelova, nema osjetljivosti, nema budućnosti.“⁴² Unutarnja težina i pritisak koji je Trumbić osjećao zbog Londonskog ugovora doživjela je vrhunac za vrijeme pregovora s Italijom. Naime glavni problem poslijeratnih konferencija su utvrđivanje granica podložnih revizijama zbog ratnih ishoda. Italija je uz dijelove obećane Londonskim ugovorom zahtjevala i Rijeku, a raspravljalo se i o Boki kotorskoj. Trumbić je najvećeg saveznika vidio u američkom predsjedniku Woodrow Wilsonu kojem je

⁴⁰ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 131. - 132.

⁴¹ Stjepan Matković - Marko Trogrlić, „Trumbićevo povijesno značenje“ u: (isti priredili) *Političke bilješke Ante Trumbića 1930. – 1938. Sv. I.*, Zagreb-Split 2019., 17.

⁴² T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 180.

osobno na zemljopisnim kartama tumačio sporne teritorije kao „slavenske“.⁴³ Iz današnje perspektive jasno je da je Ante Trumbić svjesno ušao u borbu iz koje će izaći kao gubitnik, i u tome je njegova osobna pobjeda veća jer unatoč gubitku teritorija, svaki komad teritorija koji je spasio je smatran pobjedom. Rapalskim ugovorom potpisanim 12. studenog 1920 završeni su jugoslavensko-talijanski pregovori o granicama. Prvotni prijedlog talijanskog ministra Sforze o granici koja bi išla Snježnikom je glasio: priznanje nezavisne države Rijeke i jurisdikcija nad pristaništem u Rijeci, Sušak, Zadar, Cres i Lošinj bi potpali pod talijanski suverenitet, a od ostalih dalmatinskih otoka Vis i Lastovo. Taj prijedlog je ublažen ustupcima Visa i Palagruže te pristaništa Baroš.⁴⁴ U konačnici retrospektivno sagledavajući ovaj diplomatski poraz jugoslavenske delegacije nameće se pitanje koja bi cijena ove diplomatske akcije bila da nije bilo Ante Trumbića? Odgovor na to pitanje se nalazi u njegovom ranije spomenutom govoru u Općinskom kazalištu u Splitu: „Bilo je vrlo lako napraviti patriotski gest u kojem težem času i povući se. Nikada na to nisam ni promislio, to je mojoj savjesti bilo odvratno. Bio sam riješen, da ma što bilo ostanem na položaju kao vojnik koji mora da čuva položaj, osobito onda kad je u izgledu stradanje. Nisam ni u najtežem času pokušao da se uklonim odgovornosti, jer bi to bilo dezerterstvo. Ja nisam nikada bio dezertter nego vojnik mojega naroda, a takav ću i ostati.“⁴⁵

⁴³ Stjepan Matković - Marko Trogrlić, „Trumbićevo povijesno značenje“ u: (isti priredili) *Političke bilješke Ante Trumbića 1930. – 1938. Sv. I.*, 19.

⁴⁴ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 154. - 155.

⁴⁵ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 191.

4. POLITIČKA FILOZOFIJA

4.1. Narod / nacija

Pojam naroda u političkom smislu je zajednica građana, tj. zajednica „sadašnjih“ građana. U odnosu na narod u pojmu nacije zajednica „sadašnjih“ građana se proširuje i prošlim i budućim naraštajima. Pozivanje na nacionalni identitet je često utemeljeno u sjećanju na nekadašnju neovisnost, kao na primjer pozivanje na povijesno državno pravo Hrvatske koja je imala neovisnost u srednjem vijeku, a do 20. stoljeća je zadržala politički kontinuitet. U društvenom smislu pojam naroda označava niže slojeve društvene hijerarhije, pretežito seljaštvo. Rousseau u *Emilu* kaže: „Ono što nije narod toliko je neznatno da to ne vrijedi truda brojiti.“ Ipak većina nacionalnih pokreta u Europi je pokrenuta od građanske inteligencije, kojoj je pripadao i sam Ante Trumbić unatoč težačkim korijenima splitskog Lučca.⁴⁶

Trumbić nacionalnost promatra kao subjektivnu kategoriju, ona je kao „ideja individualistička sa značajkama partikularističkim, a ne univerzalnim.“⁴⁷ Pojam nacije teži na prvom mjestu za kulturnim ujedinjenjem, zatim nacionalnim, a na koncu i političkim. Govoreći o nacionalnom ujedinjenju Trumbić ispravno određuje nacionalno kao svijest o pripadnosti kolektivu. Kao politički realist bio je svjestan da u konglomeratu probuđenih nacionalnosti svaki narod vlastiti cilj stavlja ispred cilja cjeline. Unatoč očitim razlozima da štite cjelinu agresivni njemački i mađarski nacionalizmi su nagnali Trumbića da iz pasivnosti stare pravaške politike krene u redefiniranje pojma političkog naroda na teritoriju hrvatskih zemalja u okviru Austro-Ugarske.⁴⁸ U atmosferi u kojoj je jedino oružje politička borba Trumbić, suprotno dotadašnjem duhu pravaštva, mijenja stajalište prema Srbima u svrhu pridobivanja političke potpore svih strana nezadovoljnih politikom Beča. U programu Hrvatske stranke ističe da su „Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i jeziku, nerazdruživo spojeni zemljištem...“ On problemu odnosa Hrvata i Srba ne pristupa oportunistički samo radi pridobivanja potrebne podrške, već jasno ističe da između dva naroda postoje određeni sporovi. Ti sporovi međutim ne utječu na etničko jedinstvo Hrvata i Srba koje se temelji na krvi i jeziku.

⁴⁶ Usp. Patrice Canivez, *Što je nacija?*, Zagreb 2017., 12. – 15.

⁴⁷ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 123.

⁴⁸ *Isto*, 124.

U duhu svog cjelokupnog političkog djelovanja ispred idealističkog prednost daje realističkom gledištu. Za njega, važnije i od samog etničkog jedinstva je kontinuitet zemljišne povezanosti. „Da se je između Hrvata i Srba, tečajem vremena, uvalio koji drugi narod, te da je time bio prekinut njihov zemljišni kontinuitet, načelo bi etničkog jedinstva imalo manje praktične vrijednosti.“ Razmirice između dva naroda, „duševne odijeljenosti“ treba nadići zajedničkim interesima unutar postojećih granica, „jer nas te granice materijalno ne dijele, već nas spajaju.“ Spominjući „duševnu odijeljenost“ Trumbić bez sumnje cilja na pripadnost različitim crkvama, te će i u svojim kasnijim govorima koristiti izraze poput „problema psihologije“ koje treba nadići zajedničkim interesom, napretkom, i najvažnije vremenom.⁴⁹ U shvaćanju i mijenjanju pojma naroda i nacije govoreći o pravaštvu tj. starčevićanstvu ne radi se o ideološkom odbacivanju, prije o ideološkoj evoluciji koja nije specifična samo za Antu Trumbića, jer je niz pravaša tog vremena tražio promjene u različitim doktrinama kao što je integralno jugoslavenstvo.⁵⁰ Pišući o izmirenju i najužoj suradnji Hrvata i Srba Trumbić počinje nijansiranje svoje misli koja će se nastaviti razvijati u smjeru srbofilstva i narodnog jedinstva između tri plemena, do ponovnog izričitog zagovaranja specifičnosti hrvatskog naroda u maniri dvostrukog kopernikanskog obrata. Razvoj njegove misli u smjeru narodnog jedinstva uvelike je determiniran političkom atmosferom na međunarodnom polju. Naime pod prijetnjom Londonskog ugovora iz travnja 1915. Trumbić je spas hrvatskih teritorija vidio u srpskoj vojsci. Istovremeno nije želio pružiti hrvatskom narodu novo potčinjavanje samo pod drugom vlašću te je iz tog razloga zagovarao narodno jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca na principu pariteta koje će omogućiti samostalnost južnih Slavena utemeljeno u politici samoodređenja naroda američkog predsjednika Woodrow Wilsona.⁵¹ U jednom pismu Supilu s početka rata je zapisao: „Italija zamjenjuje Austriju na Jadranu- na Jadranu živi toliko milijuna našega naroda, koji bi mogao i sam po sebi, bez Italije, a i bez Srbije sačinavati jednu lijepu i znamenitu državu.“ Iz

⁴⁹ Usp. T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 81. - 84.

⁵⁰ Stjepan Matković, „Pristupi južnoslavenskom pitanju dr. Ante Trumbića i Beograd“ u: *Hrvatsko - srpski / srpsko-hrvatski interkulturalizam danas. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Desničini susreti*, Zagreb 2017., 38.

⁵¹ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 120. – 122.

ovog pisma se vidi da je jugoslavenstvo bilo politička nužda, koja je za cijenu spašavanja teritorija imala potiskivanje povijesnog državnog prava Hrvatske.⁵²

U govoru u Ustavotvornoj skupštini 1921. Trumbić govori o jednom narodu i prirodi spora između Hrvata i Srba. Odbacuje plemensku razliku između Hrvata i Srba kao izvor problema jer za njega zapravo plemenske razlike između Hrvata i Srba nema. No s obzirom na probleme između njih očito neke različitosti postoje i to „one postoje u meri, u opsegu i sa posledicama takovim da zbunjuju čitav naš javni život i stvaraju duševni nemir u našem narodu.“ Unatoč jasnoj ideji o jednom narodu s tri plemena, Trumbić u govoru naglašava jaču odvojenost Slovenaca od Hrvata i Srba. „Oni nisu kao mi Srbi i Hrvati onako tipično jednaki. Ima kod njih nekakvih diferencija, koje ih malo više odvajaju od nas, ali nikako toliko da bi to moglo dovesti u pitanje jedinstvo Slovenaca sa nama u etničkom, nacionalnom i političkom smislu.“ Izvor problema psihologijske prirode je, za Trumbića u edukaciji koja je ključ utvrđivanja nacionalnog i državnog jedinstva, tj. „duhovne unifikacije.“ Ovaj govor je posljedica velikog narodnog nezadovoljstva izazvanog problemom žigosanja stoke, te nepojavljivanjem članova Hrvatske Republikanske Seljačke Stranke na sjednici Ustavotvorne skupštine dovodeći njezinu legitimnost u pitanje, s obzirom da najveća stranka u Hrvatskoj svojim nesudjelovanjem ne daje legitimitet Parlamentu prilikom glasovanja o Ustavu koji će determinirati sudbinu naroda u novoj državi. Trumbić je neisticanjem plemenskih razlika, zapravo odbacujući ih taktizirao prema vodećim strankama dajući još jednu šansu narodnom jedinstvu, ali isto tako nije htio izazvati vladajuću većinu prije rasprave o unutarnjem uređenju koju je očito smatrao presudnom za budući smjer Kraljevine.⁵³

Iz govora na skupu Hrvatske zajednice 1923. Trumbić jasno označava narodno jedinstvo kao krinku velikosrpskog hegemonizma. Narodno jedinstvo funkcionira na principu da u državi vlada većina kojoj se manjina mora pokoriti. S obzirom da su Srbi većina oni vode državu, a svi koji se suprotstave su „žigosani kao neprijatelji države“. Trumbić ističe razliku između srpskog i hrvatskog nacionalizma, prvenstveno u okolnostima nastajanja. Srbima crkva, odnosno pravoslavna religija predstavlja nacionalni faktor, vjera i narodnost se poistovjećuju. U tom

⁵² Stjepan Matković - Marko Trogrlić, „Trumbićevo povijesno značenje“ u: (isti priredili) *Političke bilješke Ante Trumbića 1930. – 1938. Sv. I.*, 14.

⁵³ Usp. T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 194. - 198.

sjedinenju veću važnost predstavlja institucionalni karakter Srpske Pravoslavne Crkve nad onim duhovnim. Trumbić naglašava da se Srbi ne ističu religioznošću, što ne znači da ne drže do svoje Crkve jer na taj način drže do srpstva. Kod Hrvata nema tog primjera spajanja narodnosti i religije, iako je svećenstvo „iz naroda i za narod osjeća“. Hrvatska narodnost pripada zapadnom kulturnom krugu kojem u temelju stoji francuska revolucija, dok srpska odiše orijentalnim karakterom koji se razvio pod vjerskim i političkom utjecajem Bizanta. Ovu razliku između dva naroda Trumbić smatra presudnom za neuspjeh narodnog jedinstva. Naime stapanje crkve i narodnosti kod Srba je ugradilo ekskluzivizam nastao još za vrijeme otpora turskoj vlasti. Na taj način individualnost kao glavna kategorija narodnosti u Srba nikada nije mogla biti pogodna za narodno jedinstvo, dočim su Hrvati oduvijek bili spremni za jedinstvo u narodnom smislu, s obzirom da su ideji jugoslavenstva prethodile ideje ilirskog pokreta. Iz svega navedenog slijedi da narodno jedinstvo koje promoviraju vladajući krugovi samo fraza koja prekriva velikosrpstvo. Hrvati su za Srbe bili samo jedna faza razvoja srpske nacije i zapravo već 1923. Trumbić se vraća borbi za hrvatstvo te je hrvatsko pitanje ponovno usko povezano s nacionalnošću. Govor završava riječima na tom tragu: „Mi nismo pleme bez prošlosti ni bez svijesti, nismo dio naroda, nego smo u prosvjetnom, u ekonomskom, u narodnom i u političkom pogledu jedna živa snaga, jedna cijelina, mi smo: Narod hrvatski, koji će srušiti ovaj divlji režim, ovaj barbarluk koji nas davi.“⁵⁴

U konačnici u demantiju engleskom listu *Manchester Guardian* 1932. Trumbić upozorava na tendencije ulaska velikosrpstva u škole i etiketiranja hrvatstva kao separtističkog kojim se suzbija jugoslavenstvo. Licemjerje kojim su Srbi ideju narodnog jedinstva pretvorili u farsu velikosrpstva Trumbić argumentira srpskim odbijanjem jugoslavenstva za vrijeme Austro-Ugarske kojeg su nazivali atentatom na srpstvo. Nakon raspada Austro-Ugarske jugoslavenstvo je postalo *modus operandi* za gušenje hrvatskog osjećaja i implementaciju velikosrpske ideje.⁵⁵ U okolnostima kraljeve diktature i ideologije koja je prožimala hrvatstvo, Trumbić pišući Zagrebačke punktacije ostaje vjerni vojnik demokracije i podsjeća vladajuće da vlast proizlazi iz

⁵⁴ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 237. - 238.

⁵⁵ *Isto*, 268.

naroda i za narod, te da seljaštvo koje je nosilac narodne kulture, društvene hijerarhije i moralnih vrijednosti mora biti temelj organizacije sveukupnog života.⁵⁶

4.2. Jezik

Kolektivna svijest nacije kristalizira se oko simbola, jedan od tih simbola je jezik. Jezik se često spominje kao „ljepilo“ nacije.⁵⁷ Ante Trumbić je uvidio paralelnost razvoja nacionalne misli sa kulturnim razvojem. „Razne narodnosti stale su se jače individualizirati sa svojim posebnim kulturnim jezikom, što je dovelo do nervoznog natjecanja i strasne borbe na jezičnom polju.“ Latinski i grčki su ostali samo sredstvo klasične naobrazbe, a narodni jezici u konglomeratu narodnosti, a samim time i jezika će voditi bitku za svoju afirmaciju. Trumbić navodi primjer borbe češkog jezika za vrijeme vlade Kažimira Badenija. Česi su vodili borbu za ekviparaciju češkog jezika s njemačkim, međutim uslijed ustanka konzervativnih austrijskih elemenata jezična naredba Badenijeve vlade je bila opozvana. Trumbić se pita čemu su se mogli nadati ostali narodi kad Česi, narod prvorazredne političke, ekonomske i kulturne snage nisu mogli ovako pravičnu stvar ishodovati. Trumbić detektira njemački jezik kao sredstvo hegemonije nad ostalim narodima, te upozorava da unatoč njegovoj kulturnoj uzvišenosti u ovako praktičnom pitanju kao što je korištenje narodnog jezika u državnim službama nema govora o ničemu drugom osim sredstvu hegemonije.⁵⁸

U Trumbićevim tekstovima oko približavanja Hrvata i Srba jedan od čimbenika zajedništva je bio jezik. Hrvatska stranka, a samim time i Trumbić su prikazivali jezik kao primjer uspješne suradnje Hrvata i Srba:

„U pitanju jezičnom, u pitanjima ekonomskim bilo je i do sada lijepog sporazuma, a posebice u jezičnom pitanju bilo je i znatnih uspjeha i stečevina. Što se je postiglo, na korist Hrvata i Srba, te ako jezik jedni nazivlju hrvatskim, a drugi srpskim, stečevine su zajedničke, jer je jezik jedan te isti. To dokazuje popdunu istvojetnost narodnih interesa na tom polju.“⁵⁹

⁵⁶ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 280. - 281.

⁵⁷ P. Canivez, *Što je nacija?*, 11.

⁵⁸ usp. T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 132.- 135.

⁵⁹ *Isto*, 85.

Trumbić je i u kasnijim tekstovima često spominjao ujedinjenje Hrvata i Srba koji dijele krv i jezik.⁶⁰ Trumbić se, istina nije bavio jezikom kao lingvist nego kao političar kojem je jezik u jednom trenutku služio kao sredstvo okupljanja nacije protiv njemačkog nacionalizma, dok mu je u kasnijem djelovanju služio kao osnova za ujedinjenje na bazi jednakosti između Hrvata i Srba.

4.3. Država

Nema sumnje da je Trumbić od početka 20. stoljeća zagovarao, u početku preobrazbu Monarhije pregovarajući s nekim zagovornicima unutarnjih reformi, a poslije Balkanskih ratova njezin raspad potičući mimo parlamentarnih metoda u međunarodnim kuloarima pitanje stvaranja države Južnih Slavena. Neki Trumbićevi autobiografi smatraju da je prije atentata na prijestolonasljednika smatrao da Srbija treba preuzeti ulogu Pijemonta u ujedinjenju Južnih Slavena. Od uspostave Jugoslavenskog odbora na čijem je čelu bio, Trumbić zajedno sa suradnicima kreće u ideološku borbu oko uređenja buduće države.⁶¹ Nacionalni pokreti 19. i 20. stoljeća za cilj su imali nacionalnu državu. U stvaranju jugoslavenske države došlo je do sukoba koncepcija o uređenju Jugoslavije, koncepcija Ante Trumbića i Nikole Pašića. „Jedna je koncepcija ukratko ova: Srbija oslobađa i prisajedinjuje nove oslobođene krajeve. Tako se stvara narodno i državno jedinstvo. Druga je koncepcija ova: oslobođenje svih zemalja srpsko-hrvatsko-slovenačkih kao jedne cijeline od Austro-Ugarske u ime načela narodnosti i njihovo ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom na temelju prava narodnog samoodređenja.“⁶²

Trumbić je buduću državu vidio kao zajednicu u kojoj su nosioci državne vlasti tri državopravna čimbenika, dok je Pašić novu državu vidio kao pripajanje novih zemalja Kraljevini Srbiji, tj. kao proširenu Srbiju. U prilog toj tezi, unatoč ne prihvaćanju jednog dijela srpskih povijesničara, idu pisma Carla Sforze talijanskog poslanika pri srpskoj vladi koji je o Pašiću napisao: „I stoga on nikada nije mogao primiti s oduševljenjem da se ono što je on hteo da bude jednostavno *Uveličana Srbija* preobrazi u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.“⁶³ Sam

⁶⁰ Jasno je da se Trumbić jezikom bavio kao praktični političar, a ne kao lingvist.

⁶¹ S. Matković, „Pristupi južnoslavenskom pitanju dr. Ante Trumbića i Beograd“ u: *Hrvatsko-srpski / srpsko-hrvatski interkulturalizam danas. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Desničini susreti*, 40.

⁶² Usp. T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 231. - 233.

⁶³ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 117.

Trumbić ističe tri događaja presudna za stvaranje nove države, Krfsku deklaraciju, Ženevsku deklaraciju i Prvoprosinački akt.⁶⁴

Burne promjene na međunarodnom polju, revolucija u Rusiji te ulazak SAD-a u rat, su nagnali srpsku vladu na sazivanje Krfske konferencije. To je bila šahovska bitka Ante Trumbića i Nikole Pašića u kojoj su obojica pritisnuti različitim međunarodnim promjenama i faktorima tražili uspjeh vlastite koncepcije ujedinjenja i društvenog uređenja. Trumbić je s jedne strane bio pritisnut Londonskim ugovorom i misijom spašavanja teritorija koja je uključivala Srbiju kao faktor za ispunjenje tog cilja, dok mu je istovremeno prijetio srpski ekskluzivizam i koncepcija proširene Srbije. Najvažnije pitanje Deklaracije je bilo pitanje unutrašnjeg uređenja. Unatoč ne istupanju s javnim zahtjevom za federativnim ustrojstvom Trumbić je u nekoliko navrata izlazio s prijedlozima koji su dali naslutiti njegove intimne želje. U polemici oko djelokruga centralne vlade on se zalagao za samo dio najvažnijih poslova koji će biti pod ingerencijom centralne vlade, što je naravno izazvalo oštre kritike Pašića.⁶⁵

Govoreći o Krfskoj deklaraciji uoči rasprave o Ustavu Trumbić ju naziva „deklaracijom prava“ jer su u nju utkana načela prava, narodnosti, slobode i narodnog samoodređenja. To su načela na kojima počiva moderna demokracija i na kojima će stajati temeljni akt tj. Ustav. „Ona je politički akt, koji je prethodio ostvarenju našeg ujedinjenja i služio je kao baza našem ujedinjenju...“⁶⁶ Na Ženevskoj konvenciji uz Jugoslavenski odbor i srpsku vladu pojavilo se treće tijelo kao legitiman predstavnik Južnih Slavena iz Monarhije, Narodno vijeće Države SHS. Trumbić, u duhu svoje pravničke struke, promatra čin kojim je Hrvatska raskinula odnose sa Austro-Ugarskom 29. listopada 1918. Sabor koji je u normalnim okolnostima bio zadužen za čuvanje Monarhije, u ovom slučaju kada je Monarhija izgubila svoj *raison d'etre* je imao potpuno pravo izglasati izlazak Hrvatske kao političke individualnosti iz te zajednice.⁶⁷ Uspjeh Trumbića na Ženevskoj konvenciji je izražen u stjecanju ravnopravnog odnosu dviju suverenih država, Države SHS i Kraljevine Srbije. Stoga ne čudi da takav poraz Pašićeve koncepcije nije bio dugotrajan, kao i negodovanje srpskih političara poput Laze Markovića na Trumbićevu izjavu kako je „ta manifestacija jedna lepa uspomena našeg naroda.“ Prvoprosinački akt je za

⁶⁴ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 206. - 207.

⁶⁵ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 119. – 120.

⁶⁶ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 207. - 208.

⁶⁷ *Isto*, 116.- 117.

Trumbića temelj novostvorene države, konstitutivni akt kojim je Kraljevina SHS „počela svoj život, sad ga nastavlja i trajaće bez granice vremena.“⁶⁸ Neposredno prije prvog prosinca Trumbić je u pismu istaknutom članu Hrvatsko-srpske koalicije dr. Ivanu Lorkoviću dao viđenje budućeg uređenja:

*„Jedan narod, jedna država osnovana na demokratskim principima slobode i jednakosti. To je za nas aksiom, sve je ostalo za diskusiju. S toga stajališta treba suzbijati svjesno i energično sve tendencije koje idu za partikularizmom plemenskim, kao i one koje teže za namećanjem jednoga plemena drugomu, jedne klase drugoj itd. U našem narodu nema jedne zemlje, ili jedne klase, koja bi mogla svojim superiornim razvitkom biti učiteljem i uzorom drugima. Naše jedinstvo mora da bude sinteza narodne cjeline, u kojoj ima da se fuzioniše sve dosadašnje narodne tekovine i osebine. Stoga Jugoslavija nije ni srpstvo, ni hrvatstvo, ni slovenaštvo, nego demokratsko stapanje partikularnih plemenskih djelova u jednu narodnu cjelinu.“*⁶⁹

U svom poznatom govoru o Ustavu Trumbić tvrdi da postoje tri mogućnosti državnog uređenja: princip jedinstvenosti odnosno princip unitarne države, ideja federacije i ideja državnopravnog autonomizma. Trumbić glavni razlog za unitarno uređenje države vidi u odbijanju svakog uređenja koje nije unitarno od strane Srba. Nadalje navodi nejednake ekonomski razvijene dijelove zemlje koji bi dodatnim odvajanjem produbljivali podjele, kao i nemogućnost jasne teritorijalne podjele u dijelovima s miješanim stanovništvom. Trumbić pojam unitarnog promatra u smislu jedinstvenosti države, za razliku od npr. Austro-Ugarske gdje su postojala dva pola. Njegov pojam unitarnog je u jednom obliku kompromis prema vodećim strankama s željom prebacivanja težišta na pitanje unutarnjeg uređenja gdje je zastupao decentralizaciju države, konkretnije zakonodavstva i uprave. Smatrao je da će se decentralizacijom sačuvati posebnosti Hrvatske koje su nominalno stopljene u jedinstvenu državu Prvoprosinačkim aktom.⁷⁰ Unatoč pristajanju uz unitarno državnopravno uređenje, Trumbić je bio protiv Ustava kojeg je smatrao nazadnijim i od srpskog Ustava iz 1888. Predviđena podjela države na 33 oblasti kojom bi se izbrisale povijesne granice i uvela stroga centralizacija iz Beograda, kao i nedemokratski karakter posebice oko članka 138. gdje se govori

⁶⁸ T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 206.

⁶⁹ S. Matković, „Pristupi južnoslavenskom pitanju dr. Ante Trumbića i Beograd“ u: *Hrvatsko-srpski / srpsko - hrvatski interkulturalizam danas. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Desničini susreti*, 42.

⁷⁰ Usp. T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 208.- 214.

o zabrani štampe nagnali su Trumbića da glasa protiv Ustava.⁷¹ Svoje protivljenje je završio slijedećim riječima: „Oslobodili smo se tuđeg jarma. Ali narod čeka unutrašnje oslobođenje kojeg još nema. Ovaj ustav ne znači to oslobođenje. Za vrijeme rata radio sam da se oslobodimo tuđeg gospodstva. Jednakim požrtvovanjem odlučio sam pomagati oslobođenje i od domaćeg pritiska. Pitanje ustava nije za mene pitanje oportuniteta, nego uvjerenja, pitanje života naroda. Glasat ću svjesno protiv ovakvog ustava u cjelini, jer je nesavremen i rđav.“

Represija, duboka centralizacija pod kojom se našla Hrvatska već su 1923. natjerale Trumbića na ponovno isticanje povijesnog državnog prava. „U Hrvatskoj je živ osjećaj, živa svijest narodne i političke individualnosti.“ Nacionalno pitanje ova država nije riješila, jer pitanje uređenja je trebalo biti riješeno pristankom i Hrvata i Slovenaca, a ne samo Srba.⁷² U odgovoru uredništvu *Manchester Guardian* Trumbić podsjeća svjetsku javnost na povijesni karakter hrvatske države koja je od 10. stoljeća imala nezavisnost, a kroz svoju povijest nikada nije gubila svoju političku individualnost. Ističe demokratski karakter hrvatskog naroda koji je još u vrijeme kralja Tomislava održavao sabore u katedrali u Splitu.⁷³ Stanje izazvano diktaturom kralja Aleksandra kako bi se spriječilo rješavanje hrvatskog pitanja je za Hrvate neizdrživo. Ono što hrvatski narod traži je da Srbi odu sa vlasti iz njihove zemlje, i drugo da se teritorijalno razgraničenje provede narodnim plebiscitom. Nakon ispunjavanja ovih zahtjeva može se uspostaviti država „ne na bazi hegemonije, nego na bazi slobodne asocijacije interesa na izmjeničnu korist ugovornika i njihovih odnosa.“⁷⁴

⁷¹ I. Petrinović, *Ante Trumbić*, 164. – 165.

⁷² Usp. T. Cipek, *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, 237. - 239.

⁷³ *Isto*, 259. - 260.

⁷⁴ *Isto*, 279.

5. ZAKLJUČAK

Ante Trumbić je od svojih početaka imao središnju ulogu u javnom životu, u kojoj je imao veliko političko značenje. Velike zasluge ima i u predstavljanju hrvatskog pitanja svjetskoj javnosti, s obzirom da je rješenje, uslijed suženih mogućnosti, tražio u vrtlogu zbivanja na kontinentu. Stasao u duhu politike Narodne stranke, u ranim godinama studija prihvaća pravaštvo koje otvara novim prilikama. Novi smjer kojeg su pravaštvu zadali Trumbić i Supilo više nije „ustrajavao toliko na tradicijskim razmiricama različitih dionika hrvatske političke mreže koliko na prilagođavanju vlastite ideologije pletenju savezničkih mreža.“⁷⁵ Trumbić je od gorljivog zagovaratelja jugoslavenstva kojeg je vrlo brzo prepoznao kao farsu, postao jedan od vodećih kritičara režima i njegovih nedemokratskih metoda. Na njegovu ideju države uvelike su utjecale ideje Georga Jellineka o subjektivnim pravima građanina. Trumbić je državu vidio upravo kao čuvara tih subjektivnih prava, u kojoj građanin nije podređen neograničenoj vlasti države. Fokus njegove političke borbe sa srpskim elitama je bilo uređenje države koje je trebalo osigurati ta prava.

U svojoj borbi Trumbić je pritisnut međunarodnom situacijom, Londonskim ugovorom i nezahvalnom političkom pozicijom Hrvatske često odstupao od svojih ideja. Smatram da bi takvu politiku bilo pogrešno okarakterizirati kao politički oportunizam kojeg je i sam Trumbić često isticao kao krimen Narodne stranke u Dalmaciji. Pozicija u kojoj se on nalazio i aktivno sudjelovao u rješavanju problema koje su ispred njega postavljeni, po mom mišljenju je politički realizam. Upravo očuvanje posebnosti Hrvatske je ideja koja se provlačila kroz sve nijanse njegove političke misli.

To je isticao kroz zahtjev za decentralizacijom države, a kasnije zahtjevom za strogom federalizacijom i uspostavom države kao asocijacije slobodnih građana. Stoga smatram da iako u ideji jugoslavenstva nema mnogo mjesta za ideju pravaštva u onom tradicionalnom smislu, da Ante Trumbić u svom cjelokupnom političkom radu zapravo nikad u potpunosti nije napustio ideje koje su ga inspirirale za bavljenje politikom. U svakoj njegovoj političkoj odluci se može deducirati pravaška ideja.

⁷⁵ Stjepan Matković - Marko Trogrlić, „Trumbićevo povijesno značenje“ u: (isti priredili) *Političke bilješke Ante Trumbića 1930. – 1938. Sv. I.*, 30.

Razočarenje u ono što se pretvorila njegova težnja najbolje opisuje Bogdan Radica u svom eseju *Vječni Split*: „To Trumbićevo razočaranje i to njegovo povlačenje iz javnog života, najbolje su osjećali stari SPLICANI, njegovi politički sljedbenici iz njegovih mladih političkih dana. Ja se tu sjećam mišljenja mojeg oca o Trumbiću, s kakvim su oni poštovanjem gledali na tog čovjeka u tim godinama, obožavali ga do skrajnosti, tako da im se pričinjalo, da je Trumbićevo odsustvo iz javnog života bilo opomena svijetu, da su svi ideali nestali i da nema više nade, da će se ikada više pojaviti svijet poštenja, integriteta i pravde.“⁷⁶ Borba za hrvatsko pitanje ga je vratila na političku scenu, gdje su važni mnogi kontakti novih političara s njime, time potvrđujući njegovo neupitno znanje i značenje za hrvatsku politiku.⁷⁷

⁷⁶ B. Radica, *Vječni Split*, 139.

⁷⁷ Stjepan Matković - Marko Trogrlić, „Trumbićevo povijesno značenje“ u: (isti priredili) *Političke bilješke Ante Trumbića 1930. – 1938. Sv. I.*, 31.

6. SAŽETAK

Ante Trumbić je jedan od najvažnijih hrvatskih političara s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća. Svoj politički put po završetku Pravnog fakulteta započinje radom u trogirskoj Općini, nakon kojeg će vrlo brzo preuzeti kormilo vodećih dalmatinskih, pa i hrvatskih političara. Nadahnut pravaškom misli prilikom studiranja u Zagrebu Trumbić glavnog krivca za katastrofalno ekonomsko stanje Dalmacije vidi u Austriji. U duhu Starčevićeve filozofije te u partnerstvu sa Franom Supilom kreće u aktivnije kreiranje nove pravaške filozofije koja će za cilj imati okupljanje svih saveznika protiv austrijske vlasti. Politika „novog kursa“ će tako okupljati saveznike oko nove liberalnije pravaške politike. Liberalizacija pravaštva se prvenstveno ogleda u suradnji sa Srbima kako bi se spriječila srpsko-austrijska suradnja protivna interesima Hrvatske. Meritum politike novog kursa se nalazio u zahtjevu za reinkorporacijom Dalmacije koji je predstavljao *conditio sine qua non*. Nakon odustajanja Mađarske koalicije od antibečke politike uspjesi politike nakon Riječke rezolucije kopne. Savezništvo sa Srbima će Trumbića i Supila, u vrtlogu ratnih zbivanja, uvjeriti u jugoslavensku koncepciju kao rješenje hrvatskog pitanja.

Tijekom Velikog rata i niza pregovora sa srpskom vladom, napose Nikolom Pašićem, Trumbić je na različite način pritisnut međunarodnom situacijom tražio priznanje ravnopravnosti Slavena iz Monarhije, kao i očuvanje posebnosti Hrvatske. U svom poimanju troimenog naroda i očuvanju specifičnosti hrvatskog „plemena“ nikada nije napustio korijen svoje misli, pravaštvo. Upravo iz tog razloga se s manjim ili većim intenzitetom zalagao za federalističko uređenje države za kojeg je smatrao da će očuvati Hrvatsku od potpadanja pod novi podanički odnos.

Razočaran ponašanjem vlasti novostvorene Kraljevine SHS, Trumbić ne odustaje od aktivne politike, te u kasnijim godinama preuzima ulogu mentora niza političara koji će nastaviti borbu za hrvatsko pitanje.

7. SUMMARY

Ante Trumbić was one of the most significant politicians from the late 19th and first half of the 20th century Croatia. After graduating from Law School, he started his political career by working in the Municipality of Trogir, after which he will take leadership over Dalmatian, and even Croatian politicians altogether. While studying in Zagreb, Trumbić, influenced by the ideas that originated from Ante Starčević's party, was blaming Austria for the disastrous economic situation of Dalmatia. In the spirit of the philosophy introduced by Ante Starčević, and in partnership with Frano Supilo, he embarked on active creation of the new philosophy which was supposed to gather all supporters against the Austrian authorities. *The politics of the new frontier* will gather allies of the new, more liberal politics of party. First and foremost, Trumbić wanted the liberalisation of party to be based in cooperation with Serbs, in order to prevent the serbian-austrian cooperation which was contrary to Croatian interests. The merits of this philosophy are contained in the claim for re-incorporation of Dalmatia, which represented *conditio sine qua non*. After F. Kossuth and his party gave up the idea of coalition against the politics arising from Vienna, all the success of resolution signed in Rijeka began to die out. In the midst of war events, the partnership with Serbs had convinced Trumbić and Supilo into the Yugoslav conception as a solution to the Croatian question.

During Great war and after series of negotiations with the Serbian government, Trumbić has sought recognition of the equality of the Slavs from the Monarchy, as well as the preservation of the peculiarities of Croatia. He has never let go of his initial ideas in the understanding of the tri-national people and preserving the specificity of the Croatian „tribe“. That is the reason of his efforts in fighting for federal regulation of the State, for which he thought would save Croatia from inferiority in this new relationship.

Trumbić did not give up active politics because of the resentment he felt towards the new government, and in his later years he took the role of a mentor to many politicians who will continue fighting for the unresolved question of Croatian politics.

8. BIBLIOGRAFIJA

8.1. Izvori

1. Ante Trumbić, „Dalmacija u borbi između Ugarske i Austrije“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
2. Ante Trumbić, „Članci, O programu“ u povodu fuzije Hrvatske narodne stranke i Stranke prava u jedinstvenu stranku u Dalmaciji“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
3. Ante Trumbić, „Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
4. Ante Trumbić, „Govor o rješenju jadranskog pitanja u Općinskom kazalištu u Splitu, prosinca 1920. god.“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
5. Ante Trumbić, „Govor na sjednicama Ustavotvorne skupštine 23. i 25. travnja 1921. godine u povodu opće rasprave o prijedlogu novog Ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
6. Ante Trumbić, „Govor na skupu Hrvatske zajednice u Zagrebu 10. lipnja 1923. godine“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
7. Ante Trumbić, „Elaborat o hrvatskom pitanju“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.
8. Ante Trumbić, „Rezolucija Seljačko-demokratske koalicije (Zagrebačke punktacije) 7. studenog 1932. godine“ u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998.

8.2. Literatura

8.2.1. Knjige

1. Marjan Diklić, *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvog svjetskog rata*, Matica hrvatska, Zadar, 1998.

2. Tereza Ganza - Aras, *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*, Matica hrvatska, Split, 1992.
3. Stjepan Matković-Marko Trogrlić, *Političke bilješke Ante Trumbića sv.I.*, Hrvatski institut za povijest- Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Zagreb - Split, 2019.
4. Ivan Meštrović, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
5. Ivo Petrinović, *Ante Trumbić. Politička shvaćanja i djelovanje*, Književni krug Split, Split, 1991.
6. Bogdan Radica, *Vječni Split*, Ex Libris, Split - Zagreb, 2002.
7. Vlasta Švogler-Jasna Turkalj (ur.), *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 2016.
8. Marko Trogrlić - Nevio Šetić, *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, Leykam international, Zagreb, 2015.
9. Patrice Canivez, *Što je nacija?*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.

8.2.2. Članci

1. Stjepan Matković, „Pristupi južnoslavenskom pitanju dr. Ante Trumbića i Beograd“ u: *Hrvatsko-srpski / srpsko-hrvatski interkulturalizam danas. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Desničini susreti*, vidi na: (<http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/Desnicini-susreti/DS-2016-pdf/DS-2016-03-Matkovic.pdf>).
2. Luka Zorica, „Ideološke karakteristike nacionalizama“ u: *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Osijek, Vol. 9 No. 9, 2018.

8.3. Mrežni izvori

1. <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2229>

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja STJEPAN STIPANOVIĆ kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Narod, jezik, država u političkoj misli Ante Trumbića.
Elementi za političku filozofiju,

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, rujan 2019.

Potpis

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja STJEPAN STIPANOVIĆ kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJESTI I FILOZOFSKE, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, trajam 2019.

Potpis

Stjepanović